

УРМАТОВА А.Д., КАЛЧОРОЕВА Ж.Н.

Ж.Баласагын атындагы КУУ

УРМАТОВА А.Д., КАЛЧОРОЕВА Ж.Н.

КНУ имени Ж.Баласагына

URMATOVA A.D., KALCHOROEVA J.N.

KNU J. Balasagyna

ORCID 0000-0001-8591-3316; SPIN-код: 6972-4931¹

ЧЕТ ӨЛКЛӨРДӨГҮ МУНИЦИПАЛДЫК МОДЕЛДЕРДИН САЛЫШТЫРМА УКУКТУК АНАЛИЗИ

**ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА МЕСТНОГО
САМОУПРАВЛЕНИЯ: АНГЛОСАКСОНСКАЯ МОДЕЛЬ**

MUNICIPAL MODELS IN FOREIGN COUNTRIES COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

Кыскача мүнөздөмө: Илимий макала заманбап чет өлкөлөрдөгү жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын конституциялык-укуктук жактан мамлекеттик контролдоо ыкмаларына бекемдөөгө багытталган. Германиянын, Франциянын жана Италиянын мыйзамдарынын жалпы өзгөчөлүктөрү каралган.

Аннотация: Статья посвящена способам конституционно-правового закрепления государственного контроля, за органами местного самоуправления в современных зарубежных странах. Рассмотрено законодательство Германии, Франции и Италии. Выявлены их особенные и общие черты.

Abstract: The article is devoted to the methods of constitutional and legal consolidation of state control over local governments in modern foreign countries. The legislation of Germany, France and Italy is considered. Their special and common features are revealed.

Негизги сөздөр: өз алдынча башкаруу; контроль; көзөмөл; борборлоштуруу; децентралдаштыруу; мамлекет.

Ключевые слова: самоуправление; контроль; надзор; централизация; децентрализация; государство.

Keywords: self-government; control; supervision; centralization; decentralization; state.

Чет мамлекеттердин тажрыйбасы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын уюштуруу формаларынын жана ишмердүүлүгүнүн көптөгөн түрлөрү менен мүнөздөлөт. Ал эми мындай формалардын чыныгы жашоодогу практикалык көрүнүштөрү да ар түрдүү болуп саналат.

Бирок ошондой болсо да, Европада пайда болгон жана дүйнө жүзү боюнча белгилүү бир вариацияларда жайылган жергиликтүү өз алдынча башкаруунун белгилүү бир моделдери бар деп кабыл алынган. Ошол эле учурда тигил же бул моделдердин пайда болушу тиешелүү коомдордун социалдык уюмунун өзгөчөлүктөрү, анын ичинде, алардын саясий жана укуктук маданияты менен шартталганы көрүнүп турат.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун принциптери 1985-жылдын 15-октябрындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндөгү Европалык Хартияда укуктук бекемделишине

ээ болгон, бул болсо дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүнүн муниципалдык мыйзамдары үчүн укуктук негиз болуп саналат [1].

Ошону менен бирге эле жергиликтүү өз алдынча башкаруунун Европалык

- мамлекеттик бийликке карата жергиликтүү өз алдынча башкаруу өзүнчө институт катары каралат;

- аларга берилген бийликти жүзөгө ашыруучу автономдуу аймактык уюмдар катары таанылат муниципалитеттер;

- мамлекет жана муниципалитеттер параллелдүү түрдө иштешет: жергиликтүү өз алдынча башкаруу жана мамлекеттик башкаруу функцияларын жергиликтүү деңгээлде айкалыштыруу мүмкүнчүлүгү жок, ошол эле учурда жер – жерлерде айрым мамлекеттик Хартиясында жергиликтүү өз алдынча башкарууну жүзөгө ашырылышы мүмкүн болбогон төрт негизги өзгөчөлүк бар:

- мыйзамдагы белгиленген чекте иш алып барган бийлик;

- жергиликтүү өз алдынча башкаруу ресурстарына өз алдынча башкаруу укугун берүү;

- мамлекеттеги так белгиленген функциялары бар бийлик;

- жергиликтүү өз алдынча башкаруунун шайлануучу органдарынын болушу.

Ал эми жергиликтүү өз алдынча башкаруунун улуттук системаларынын ортосундагы айырмачылыктар негизинен төмөнкү критерийлер боюнча жүргүзүлөт:

- мамлекеттик башкаруу тутумунун алкагындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруунун статусу – жергиликтүү бийликтин автономиясы же алардын мамлекеттик органдардын тутумуна кириши;

- мамлекеттин жергиликтүү өз алдынча башкаруунун компетенциясын деталдаштыруу даражасы;

- муниципалитеттердин жашоочуларга карата мамлекеттик кызмат көрсөтүү эркиндигинин деңгээли;

- жергиликтүү өз алдынча башкаруунун фискалдык автономиялык деңгээли;

- муниципалитеттердин ишмердүүлүгүн мамлекеттик контролдоонун мүмкүнчүлүктөрү жана формалары.

Буга карата А.Д.Урматова өз көз карашында: «Өнүккөн өлкөлөрдө элге ар кандай кызматтарды көрсөтүү чөйрөсүндө реформаларды жүргүзүү тажрыйбасы ар кыл программаларды ишке ашыруу менен административдик башкаруунун таасирдүүлүгүн жана иш-аракетин бир топ жогорулатууга боло турганын көрсөтөт. Ушуга байланыштуу мамлекеттик башкаруудагы реформалардын чет өлкөлүк тажрыйбасын да салыштырмалуу түрдө карап көрүү менен алардагы муниципалдык кызматтарынын иш-тажрыйбаларын да салыштырсак болот», – деп белгилешет [4].

Бул ыкмага ылайык, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун: *англосаксондук, континенталдык, аралаш жана советтик* деген төрт негизги модели бар. Алардын мүнөздөмөсүнө токтолуу менен жергиликтүү коомчулуктун уюмдарынын калыптануу жана өнүгүү маселелеринде белгилүү бир теориялык жана практикалык кызыкчылыкты туудурган, ошондой эле, постсоветтик мейкиндиктинде калыптанган жергиликтүү өз алдынча башкаруу моделдеринин маңызын аныктоо үчүн маанилүү болгон негизги өзгөчөлүктөрдү белгилеп кетсек болот.

Англосаксондук модель салттуу түрдө жарандык эркиндиктердин жогорку деңгээли, бюрократиялык аппараттын салыштырмалуу алсыздыгы бар өлкөлөрдө калыптанган жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун (Улуу Британия, АКШ, Канада, Австралия, Жаңы Зеландия, Индия) максималдуу деңгээли менен мүнөздөлөт [5, с. 66]:

администрациялар да түзүлбөйт;

- мамлекет тарабынан жергиликтүү бийликтин жүргүзүү предметтери "жабык тизме" катары аныкталат, бирок мыйзамдын, каада-салттын, соттук прецеденттин чегинде жергиликтүү бийлик мамлекеттин компетенциясына кирбеген маселелерди "берилген ыйгарым укуктардын алкагында аракеттенүү" принцибинин негизинде өз алдынча жана өзүнүн жоопкерчилиги менен чечет;

- мамлекеттин компетенциясына кирбеген маселелерди өз муниципалитеттер жабык тизме катары, бирок мыйзамдын, каада-салттын, сот прецедентинин чегинде жергиликтүү бийлик алдынча жана өз жоопкерчилиги менен чечет ("берилген ыйгарым укуктардын алкагында аракеттенүү" принциби);

- жергиликтүү жамааттардын кайсы муниципалдык кызматтарды жана кандай көлөмдө алууну каалай тургандыгын тандоо эркиндиги өлкөнүн бардык жарандарына бирдей социалдык кызматтарды көрсөтүүнү каалагандан да маанилүү деп эсептелет;

- муниципалитеттерди финансылык жактан камсыз кылуу маселелеринде негизги ролду жергиликтүү бюджеттердин өздүк кирешелери ойнойт;

- муниципалитеттердин фискалдык автономиясына алардын бюджеттик камсыздальшынын деңгээлин теңдөө механизмдерине салыштырмалуу артыкчылык берилет;

- жергиликтүү бийликтерге мамлекеттик контроль көбүнчө сот органдары тарабынан жүзөгө ашырылат;

- жер-жерлерде шайлоо органдарынын ишин контролдоого ыйгарым укуктуу атайын мамлекеттик органдар жана кызмат адамдары жок.

Улуу Британияда жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасынын өзгөчөлүгү округдар (анын ичинде ири) жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына баш ийген жана жалпы ыйгарым жогорку дайындалган кызмат адамдарына ээ эместиги болуп саналат.

Колдонулган адабияттар:

1. Европейская хартия о местном самоуправлении. Серия Европейских Договоров №122. – Страсбург, Совет Европы. Отдел изданий и документов, 1990, май.
2. Евдокимов В.Б., Старцев Я.Ю. Местные органы власти зарубежных стран: правовые аспекты. – Москва, 2001, с. 50-53.
3. Муниципальное право: учебник / Под ред. А.Н. Костюкова. – Москва, 2011, с. 734-761.
4. Урматова А.Д. Чет өлкөлөрдөгү муниципалдык моделдердин салыштырма – укуктук анализи // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. – Бишкек, 2018, №3(95), 129-б.
5. Токвиль А. Демократия в Америке. – Москва, 1992, с. 66.